

УДК 81:39

Голубовська І. О.

УНІВЕРСАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНІ КОНСТАНТИ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ В ДЗЕРКАЛІ ПАРЕМІЙ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Статтю присвячено дослідженню паремій чотирьох мов (української, російської, англійської та китайської) з погляду реалізації в них загальнолюдських та ідеоетнічних констант ментальності. Пропонується авторська міжмовна класифікація паремійних одиниць як основа для виявлення їх універсальних і національно-специфічних особливостей. Окреслюються перспективи мономовних і мультимовних пареміологічних досліджень з огляду на трансформації традиційної ментальності етносів, характерних для нашого часу.

Ключові слова: паремія, мовна свідомість, константи свідомості, етнічна ментальність, лінгвокультурологія.

Голубовская И. А. Универсальные и национально-специфические константы языкового сознания в зеркале паремий: лингвокультурологический подход. – Статья.

Статья посвящена исследованию паремий четырех языков (украинского, русского, английского и китайского) в аспекте реализации в них общечеловеческих и идиоэтнических констант ментальности. Предлагается авторская межъязыковая классификация паремийных единиц как основа для установления их универсальных и национально-специфических особенностей. Определяются перспективы монологических и мультиязыковых паремийологических исследований в контексте трансформаций традиционной ментальности этносов, характерных для нашего времени.

Ключевые слова: паремия, языковое сознание, константы сознания, этническая ментальность, лингвокультурология.

Golubovs'ka I. A. Universal and National-specific Constants of Lingual Consciousness in the Mirror of Proverbs and Sayings: linguocultural approach. – Article.

The article is devoted to the study of the proverbs and sayings of the four languages (Ukrainian, Russian, English and Chinese) in the aspect of realizing universal and idioethnic constants of mentality. The author's interlingual classification of paremiological units as a basis for discovering their universal and nationally specific features is proposed. The perspectives of monolingual and multilingual paremiological research in the context of current transformations in traditional mentality of ethnic communities are outlined.

Key words: paremia, lingual consciousness, constants of consciousness, ethnic mentality, linguoculturology.

Уже трюїзмом стало твердження про те, що на межі століть і навіть тисячоліть відбулася глибоко мотивована багатьма зовнішньо- та внутрішньомовними чинниками розвитку пізнавального процесу людства зміна базисної для мовознавства ХХ століття структурної науково-лінгвістичної парадигми парадигмою антропоорієнтованою, яка повернула людині античний статус «міри всіх речей» (визначення Протагора та Платона) і знов поставила її в центр світобудови.

Антропологічний підхід до усвідомлення природи й сутності мови сприяв фокусуванню дослідницької уваги на мисленні, почуттях, самосвідомості, світосприйнятті суб'єкта мовлення, детермінованого певною культурою. На межі століть формується лінгвокультурологія – міждисциплінарна галузь лінгвістичного знання, у рамках якої вивчається система морально-етичних та естетичних цінностей, зафіксована в тій чи іншій мові. Предметом зіставної (контрастивної) лінгвокультурології є культурно значуща інформація, яка має або універсальний, або національно-специфічний для зіставлюваних мов характер.

Типовим об'єктом для зіставних лінгвокультурологічних розвідок останнього часу є національно-мовні картини світу. У більшості досліджень поняття мовної картини світу як утілення національної ментальності певного етносу співвідноситься насамперед із лексико-фразеологічним рівнем мовної системи, який є найбільш показовим щодо виявлення особливостей національно-специфічного сприйняття, логіки й оцінки на тлі уні-

версальних констант уселюдської свідомості та мислення. Пареміологічний фонд будь-якої національної мови є багатющим джерелом відомостей, важливих для дослідження констант духовної культури етноса, його морально-етичних настанов, нарешті, його менталітету, оскільки більшість прислів'їв – це «проскрипції – стереотипи народної самосвідомості, які надають досить широкий простір для вибору з метою самоідентифікації» [12, с. 120]. Саме тому системна інтерпретація паремій дає можливість відкрити двері в лоно ментальності й – ширше – менталітету етносу, відстежити кризь призму паремійного матеріалу, в який спосіб у системі етико-моральних координат реалізується бачення й розуміння світу тією чи іншою етнічною спільнотою, які поведінкові еталони закарбовані в їхньому змісті.

У рамках статті ми ставимо перед собою завдання подати класифікацію паремій чотирьох мов (української, російської, англійської, китайської) у такий спосіб, щоб уможливити виділення в їхньому змісті насамперед національно-специфічного компонента, який би «відповідав» як за вираження констант ментальності того чи іншого етносу, так і за вербалізацію соціально схвалених поведінкових приписів.

Прислів'я та приказки як носії національної логіки й національної світооцінки, як найреальніші індикатори взаємодії мови й культури, які дають можливість судити про національну логіку та національну світооцінку, виявляти ієрархію цінностей носіїв певної лінгвокультури,

завжди були об'єктом найприскіпливішої уваги вчених-лінгвістів (див. праці С. Єрмоленка, Л. Даниленко, В. Жданова, О. Колесова, Г. Мирнової, І. Привалової, Г. Пермякова, О. Тищенко, В. Анікіна, В. Мокієнка, В. Пирогова, О. Мезенцевої та ін.). Найрельєфніше етнічні логіко-ціннісні розбіжності й певні нюанси проступають під час порівняльно-зіставного вивчення фразеологічних одиниць, яке має давню лінгвістичну традицію [1; 3; 7; 10; 11]. З-поміж наукових праць останнього часу варто відзначити докторську дисертацію З. Коцюби «**Універсальне й національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект)**» (2010 р.), виконану на матеріалі паремій п'ятьох мов (української, російської, польської, англійської, французької). Авторці вдалося виявити об'єктивовані мовою «психокультурні універсалії», що зумовлені спільністю «глибинно-універсальної світоглядної основи», яка є фундаментом для формування «найрізноманітніших <...> ідіоетнічних і універсальних зв'язків, які вербалізуються паремійно» [6, с. 24–25]. Дійсно, увага Зоряни Григорівни зосереджена насамперед на універсальних повсякденної свідомості різних етносів, про що свідчить обрання для аналізу «спільних для побутової свідомості <...> структуротворчих концептів «Бог», «доля», «правда», «люди» та застосування для їх характеристики «універсальних матричних опозицій «добро-зло», «дурень-розумний, «багатство-бідність» [6, с. 13]. Такий підхід дозволив З. Коцюбі продемонструвати спільність людського феномена, принципову аналогічність людського мислення й оцінки, концептуальну інтегрованість поняття «етнічна особистість», створити цілісний фрейм кроскультурного синхронно-діахронного дослідження паремій з урахуванням їх семіотико-концептуальних характеристик з опорою знов-таки на те універсальне, що є їхньою глибинною когнітивною характеристикою. Не підлягає сумніву те, що за своїм призначенням і функціями, а подекуди й змістом, паремія є універсальним, уселюдським явищем, проте за характером «переломлення фрагмента реальності» й «відтворення змісту етнічної свідомості» паремія є насамперед національно маркованим феноменом, за влучним висловом В. Колесова, «автобіографією народу», «дзеркалом його культури» [4, с. 17]. Тому, як видається, дослідження **внутрішньої форми**, в яку «одягається» в рамках тієї чи іншої лінгвокультури певна стереотипна думка, рівнів її емотивно-оцінної категоризації, можливих культурно заангажованих сценаріїв її функціонування та розгортання має бути певним пріоритетом у рамках подібних досліджень.

Проте, як видається, передувати таким дослідженням має процес упорядкувально-класифікаційної діяльності дослідника, який працює в між-

культурному й міжмовному модусі. Свого часу С. Влахов і С. Флорін, розглядаючи можливості досягнення повноцінного перекладу фразеологізмів, пропонували виділяти три типи відношень між одиницями вихідної мови та мови перекладу: 1) відношення повної еквівалентності; 2) відношення аналогії; 3) безеквівалентні фразеологізми, що не знаходять у мові перекладу ні еквівалентів, ні аналогів [1, с. 232–233]. Московський дослідник О. Корнілов основним критерієм своєї класифікації обирає критерій ступеня труднощів при засвоєнні фразеологічних фрагментів національно-мовних картин світу в процесі вивчення іноземних мов. Він наполягає на виділенні чотирьох типів ідіоматичних виразів: 1) ідіоми, які мають однаковий інваріант змісту й однакову внутрішню форму; 2) ідіоми з однаковим інваріантом змісту, проте з різною внутрішньою формою; 3) ідіоми, в яких специфічність внутрішньої форми поєднується з неоднозначністю (варіативністю) інваріанта змісту; 4) ідіоми, в яких специфічність (розбіжність) змісту сполучається зі специфічністю його метафоричного оформлення [5, с. 252–267]. Як перша, так і друга класифікації мають, на наш погляд, певні недоліки. Класифікація С. Влахова та С. Флоріна видається занадто узагальненою, такою, що об'єднує в одному таксоні прислів'я, які пов'язані відношеннями повної й часткової еквівалентності. Що стосується класифікації, запропонованої О. Корніловим, вона, незважаючи на її сильні сторони (оперування поняттями інваріанта змісту та внутрішньої форми, що є вельми плідним для кроскультурних досліджень мовної образності), все ж таки має низку істотних недоліків. По-перше, навчально-методичний критерій «труднощів засвоєння» навряд чи може бути покладений в основу власне лінгвістичної класифікації, яку й пропонує зазначений автор. По-друге, дослідник не враховує критерій експресивно-стилістичної забарвленості порівнюваних ідіом, яка може не збігатися навіть при повному збігові їхніх сигніфікатів.

На наш погляд, зважаючи на знаковий (точніше, супразнаковий) характер пареміологічних одиниць, їхній аналіз і подальша класифікація в межах міжмовного дослідження мають спиратися на особливості взаємодії змістового, формально-образного й експресивно-стилістичного аспектів зіставлюваних фразеологічних одиниць. Тоді класифікація паремій може набути такого вигляду.

І. Паремії, що перебувають у відношеннях повної змістової, образної й експресивно-стилістичної еквівалентності. У межах таких фразеологічних одиниць спостерігається повний збіг денотативного, сигніфікативного й експресивно-стилістичного планів:

Укр. *Друзі пізнаються в біді* – рос. *Друзья познаются в беде* – англ. *A friend in need is a friend*

indeed – кит. *huan nan zhi zhi ji*; укр. *Біда не одна ходить (а з собою ще горе водить)* – рос. *Беда не приходит одна* – англ. *An evil chance seldom comes alone* – кит. *huo bu dan xing*; рос. *Внешность обманчива* – англ. *Appearances are deceitful* – кит. *ren bu ke tao xiang*; укр. *Що посієш, те й пожнеш* – рос. *Что посеешь, то и пожнеш* – англ. *As a man sows, so let him reap* – кит. *zhong gua de gua, zhong dou de dou*; *Кінець – і вінець* – рос. *Конец венчает дело* – англ. *The end crowns the work* – кит. *wan shi da ji* (пор. з лат. *Finis coronat opus*); укр. *І на сонці є плями* – рос. *И на солнце бывают пятна* – англ. *There are spots even in the sun*; рос. *Куй железо, пока горячо* – англ. *Strike the iron while it hot* – кит. *chen re da tie*; рос. *Не откладывай на завтра то, что можно сделать сегодня* – англ. *Never put off till tomorrow what you can do today* – кит. *jin ri shi jin ri bi*; укр. *Крапля камінь точить* – рос. *Капля камень точит* – кит. *shui di shi chuan* (пор. з лат. *Gutta cavat lapidem*).

Повна смислова та формальна тотожність міжмовних паремій є явищем досить рідкісним і зазвичай пояснюється походженням паремій зі спільного латинського джерела. Тому кількісно пареміологічні одиниці першої групи поступаються пареміям, що належать до другої та четвертої груп. Смислова й формальна еквівалентність у багатьох випадках зумовлюється не стільки однаковою роботою різних мовних свідомостей, скільки міжмовними контактами, які сприяють запозиченням з однієї мови в іншу. Щоправда, коли об'єктом порівняння з європейськими мовами є китайська, цей фактор певною мірою нівелюється.

Паремії, які перебувають у відношеннях повної змістової, але часткової образної й експресивно-стилістичної еквівалентності. Збіг сигніфікативних характеристик у цьому разі поєднаний із частковим збігом денотативного й експресивно-стилістичного аспектів зіставлюваних паремій.

Укр. *В умілого й долото рибу ловить* – рос. *Мастер глуп–нож туп* – англ. *A bad workman quarrels with his tools* (букв. «Поганий майстер не ладить зі своїми інструментами») – кит. *gong yu shan qi shi, bi xian li qi qi* («Майстер має вчасно заточувати інструменти, якщо хоче добре виконати роботу»); укр. *Полохана ворона й куца боїться* – рос. *Ожегшись на молоке, дуть на воду* – англ. *A burnt child dreads the fire* (букв. «Дитина, що опеклася, боїться вогню») – кит. *yi dan bei she yao, san nian pa jing cao sheng* (букв. «Ужалений одного разу змією буде три роки боятися колодязного мотузка»); укр. *Без діла псується сила* – рос. *Праздность – мать всех пороков* – англ. *An idle brain is the devil's workshop* (букв. «Бездіяльний мозок – майстерня диявола») – кит. *yan an zhen du* (букв. «Життя в розкоші подібне до отруєного вина»).

III. Паремії, які перебувають у відношеннях часткової змістової та специфічної образно-стилістичної еквівалентності.

У деяких англо-російських пареміологічних джерелах до англійського прислів'я *The absent party is still faulty* (букв. «Відсутній завжди винуватий») як відповідник наводиться російська приказка *Без меня меня женили* [25, с. 5]. Проте, на нашу думку, тут наявна як змістова, так і образно-стилістична асиметрія. Семантичний інваріант (далі – СІ) англійської паремії можна сформулювати в такий спосіб: «людям властиво погано говорити про відсутнього». Що стосується російського псевдовідповідника, його змістовий інваріант, який «одягнуто» в специфічну образну форму, тяжіє до формулювання «ухвалення рішення колективом без узгодження з людиною, якої воно безпосередньо стосується». Російська приказка, на відміну від англійського прислів'я, має специфічну образність і розмовне забарвлення. У збірці англійських прислів'їв і приказок «Favourite English Proverbs and Sayings» з англійською паремією *It is a silly fish that is caught twice with the same bait* (семантичний інваріант «Треба бути справжнім дурнем, щоб удруге потрапити в ту саму пастку») зіставляється українське прислів'я *Старого горобця на полові не обдурити* [33, с. 47]. Тут знов-таки наявна асиметрія загальних змістів, адже СІ англійської паремії тяжіє до тематики «розумність ↔ дурість», а семантичний інваріант української паремії «досвідчену людину важко обдурити» має іншу тематичну реляцію «досвідченість ↔ відсутність досвіду».

Наявність подібних прикладів у перекладних словниках афористичних висловів свідчить про великі труднощі, які завжди виникають при доборі адекватних іншомовним пареміологічним одиницям еквівалентів, адже ані буквального, ані змістового перекладу недостатньо для розуміння життєвих ситуацій використання цієї паремії, її стилістичних особливостей, тих фонових знань, маркером яких вона є. Усе це не може не спричиняти певну логіко-стилістичну невідповідність паремій двох мов, яка виникає внаслідок «темних зв'язків цих висловів із навколишньою дійсністю» [8, с. 141].

IV. Безеквівалентні пареміологічні одиниці, які виражають переважно національні морально-ціннісні пріоритети, що не мають логіко-образних відповідників в інших мовах:

Презентуємо певні приклади безеквівалентних щодо української та російської мов китайських і англійських паремій, поділивши їх на: а) паремії, які не мають образної форми; б) паремії, які мають образну форму.

а) *All doors are open to courtesy* – «Для ввічливості всі двері відкриті»; *Anger and haste hinder good counsel* – «Гнів і поспіх заважають при-

йняти добру пораду»; *Anger begins with folly and ends with repentance* – «Гнів починається з дурості й закінчується каяттям»; *Be just before you are generous* – «Насамперед будь справедливим, а потім – великодушним»; *Consideration is half conversion* – «Міркування над чим-небудь приводить до змін у людині»; *Beggars can't be choosers* – «Жебрак не може перебирати»; *Better lose a jest than a friend* – «Краще утриматися від жаргу, ніж утратити друга»; *Better speak truth rudely than lie covertly* – «Краще говорити правду в очі, ніж брехати за спиною»; *Friends are thieves of time* – «Друзі – крадії часу»; *Fish and visitors smell in three days* – «Риба та гості через три дні починають смердіти»; *Honesty is the best policy* – «Чесність – найкраща політика»; *A little knowledge is a dangerous thing* – «Поверхові знання небезпечні»; *Self-praise is no recommendation* – «Самовихвалення – ще не рекомендація»;

б) англійські паремії, які мають образну форму:

The best fish swim near the bottom (букв. «найкраща риба плаває при самому дні»), інваріант змісту: «те, що добре, важко здобути»; *Contempt will cause spite to drink of her own poison* (букв. «презирство змушує зло пити власну отруту»), СІ – «зневажливе ставлення не доводить до добра»; *A contented mind is a continual feast* (букв. «умиротворений розум – це постійне свято»), СІ – «якщо важкі думки не переслідують людину, вона по-справжньому щаслива»; *Do not make fish of one and flesh of another* (букв. «не роби з одного рибу, а з іншого – плоть»), СІ – «треба бути справедливим, неупередженим»; *Drunken days have all their tomorrows* (букв. «за днями п'ятики щоразу настає завтра»), СІ – «за сп'янінням приходиться протверезіння»; *A spot is most seen on the finest cloth* (букв. «чим гарніша річ, тим помітніші на ній плями»), СІ – «чим бездоганніша людина, тим помітніші її недоліки»; *The darkest hour is nearest the dawn* (букв. «найтемніша година передусє світанку»), СІ – «після найважчих часів у житті настає полегшення».

Як бачимо, безеквівалентні паремії яскраво відбивають ієрархію морально-етичних цінностей, прийняту в англо-американському культурному ареалі. Поряд з апологетикою традиційних англосаксонських чеснот – стриманості, розважливості, ввічливості, чесності, мужності (*Anger and haste hinder good counsel; Anger begins with folly and ends with repentance; Anger is a short madness; Rage is without reason; Master your temper lest it masters you; Discretion is the better part of valour; The fire which warms us at a distance will burn us when near; All doors are open to courtesy; Mouth civility is no great pains but may turn to a good account; Honesty is the best policy; Better speak truth rudely than lie covertly; Cunning craft is but the ape of wisdom; Cunning is the fool's substitute for wisdom; Life is*

great if you don't weaken), безеквівалентні паремії містять багато опосередкованих указівок на психоповедінкові еталонні стереотипи, які регулюють життя індивідуума в етнічному суспільстві. Так, пареміологічні одиниці *An Englishman's house is his castle; Fish and visitors smell in three days* указують на певну «закритість» англієця, його прагнення обмежувати соціальні контакти, а прислів'я *Friends are thieves of time* наводить на міркування стосовно якісного наповнення поняття *дружба* для англосакса, що врешті-решт визначає певні поведінкові етнічно зумовлені модулі спілкування для тих людей, які вважають себе друзями. Як видається, безеквівалентні пареміологічні одиниці можуть стати в нагоді під час виявлення міжмовних морально-ціннісних психоповедінкових еталонів; пор. англ. *Discretion is the better part of valour* – «Розсудливість – краща частина доблесті» та рос. *Либо полковник, либо покойник*, укр. *Або груди в хрестах, або голова в кустах*; англ. *An Englishman's house is his castle* – «Дім англієця – його фортеця» та рос. *Не красна изба углами, а красна пирогами*; англ. *Friends are thieves of time* та рос. *Не имей сто рублей, а имей сто друзей* тощо.

А зараз звернемося до аналізу безеквівалентних щодо російської, української й англійської мов китайських паремій:

а) китайські пареміологічні одиниці, позбавлені образної форми:

hong mei leng dui qian fu zhi, fu shou gan wei ru zi niu – «Насупивши брови, з холодним презирством дивлюся на осудливий перст вельможі, але, схиливши голову, готовий, як буйвіл, служити дитині»; *jin yao zu chi, ren yao wan ren* – «Якщо це золото, воно повинно бути чистої проби, а якщо це людина, вона повинна бути досконалою»; *kai juan you yi* – «Відкрити книгу завжди корисно»; *ren pa chu ming zhu pa zhuang fei* – «Для свині небезпечно розжиріти, для людини – надто прославитися»; *ruo yao ren bu zhi, chu fei ji mo wei* – «Якщо хочеш, щоб про твої погані вчинки не знали, не роби їх»; *san gang wu chang* – «Три начала (підпорядкування підданого імператору, підпорядкування сина батькові, підпорядкування дружини чоловіку) і п'ять постійних принципів (гуманність, справедливість, ввічливість, розумність, вірність)»; *san ren xing bi you wo shi* – «Серед трьох перехожих обов'язково знайдеться людина, в якій є чому по-вчитися»; *san shi liu ji, zou wei shang* – «Кращий із тридцяти шести прийомів – відхід»; *shi nian shu mu, bai nian shu ren* – «Виростити дерево – справа десятка років, виростити людину – справа сотні років»; *shi wu qiu bao ju wu qiu an* – «Під час їжі не піклуйся про насичення, у житті не шукай вигоди»; *ba fang bian rang gei bie ren, ba kun nan liu gei zi ji* – «Те, що важче, брати собі, те, що легше, залишати іншим»; *shui zhi qing ze wu yu, ren zhi cha ze wu tu* – «У занадто прозорій воді риба не

водиться, у занадто вимогливої людини друзів не буває»; *tian xia xing wang pi fu you ze* – «Відповідальність за процвітання чи загибель Піднебесної лежить на кожному»; *wu ji bi fan* – «Досягнувши крайності, річ (явище) неминуче перетворюється на свою протилежність»; *wu shi bu deng san bau dian* – «Без справи до палацу не ходять»; *xue wu zhi jing* – «У навчанні немає меж»; *xue ren ni shui xing zhou, bu jin ze tui* – «Учитися – все одно, що плисти проти течії: зупинишся на хвилину – і тебе віднесе назад»; *ren jing ren gao* – «Якщо тебе поважають, ти маєш бути гідним цієї поваги»; *duo xing bu yi bi zi bi* – «Численні погані вчинки руйнують того, хто їх робить»; *ke zheng meng yu hu* – «Жорстокий уряд страшніший за тигрів»; *ren wu xiao lian xiu kai dian* – «Непривітній людині не слід відкривати свій магазин»; *ren xin bu gu* – «Людські серця вже не ті, що були в давнину»; *zhi er bu yan, yan er bu jin* – «Той, хто знає, мовчить, той, хто говорить, не зможе висловити всього, що знає»;

б) китайські пареміологічні одиниці, які мають образну форму:

qing chu yu lan er sheng yu lan (букв. «блакитний екстракт індиго ще більш насиченого кольору, ніж сам індиго»), СІ – «учень перевершив учителя»; *meng mu san qian* (букв. «мати Мена три рази пересунула дім»), СІ – «батьки роблять неймовірні зусилля, щоб дати дітям хорошу освіту»; *yang ji chi yu* (букв. «пожежа зачепила навіть рибу в ставку»), СІ – «несподіване лихо, яке торкнулося безвинних»; *bai yun cang gou* (букв. «білі хмари раптом перетворилися на сірих собак»), СІ – «зміни в житті людини інколи набувають дивних форм»; *niao jin gong cang* (букв. «коли всі птахи вбиті, лук більше не потрібний»), СІ – «після одержання бажаного результату полишати чи знищувати тих, хто раніше був тобі корисним»; *tu si gou peng* (букв. «коли всі зайці перебиті, до казана кидають і гончих»), СІ – «знищувати тих, хто сприяв твоєму успіхові»; *xie mo sha lu* (букв. «різати осла, якщо він уже не крутить жорна») в аналогічному інваріантному значенні; *wei wei jiu zhao* (букв. «обступати Вея, щоб врятувати Джао»), СІ – «ударити в слабе місце ворога, щоб змусити його відступити»; *cheng men li xue* (букв. «стояти біля дверей Чена в снігу»), СІ – «відчувати глибоку повагу до вчителя»; *le ci bu pi* (букв. «задоволення тамує втому»), СІ – «якщо людині подобається те, чим вона займається, вона не втомлюється»; *ren wu qian ri hao, hua wu bai ri hong* (букв. «людина не буває щасливою протягом тисячі днів, квітка ніколи не цвіте сто днів»), СІ – «бути завжди щасливим неможливо»; *shu yu jing er feng bu zhi* (букв. «дерево обрало б спокій, але вітер не вшухає»), СІ – «події відбуваються незалежно від волі людини»; *fang ta hou rao* (букв. «якщо м'ясник відкине ніж, він умить перетвориться на будду»), СІ – «покаявшись у своїх гріхах, злочинець може

виправитися й стати хорошою людиною»; *gang ju tu zhang* (букв. «потягнеш за канат – розгорнеш усю сітку»), СІ – «беручись за справу, варто починати з головного»; *gua tian li xia* (букв. «йдучи по баштану, ніколи не згинається, стоячи під сливою, до шапки ніколи не торкнеться рукою»), СІ – «бути занадто обережним в усьому, усіяко уникати підозри»; *he shui bu wang jue jing ren* (букв. «коли п'єш воду, не забувай про тих, хто вирив криницю»), СІ – «треба бути вдячним за добро»; *he hua sui hao, ye yao lu ye fu chi* (букв. «квітка лотоса прекрасна, однак і вона потребує підтримки зеленого листя»), СІ – «навіть найдосконаліша людина не може обійтися без підтримки»; *ku hai wu bian, hui tou shi an* (букв. «море страждання безкрає, обернися, позаду берег»), СІ – «якщо людина вчасно покалася, її чекає спасіння»; *jiao bing bi bai* (букв. «зарозуміла армія приречена на поразку»), СІ – «гордощі призводять до зневажання»; *liang yan yi ju san dong nuan* (букв. «добре слово три зими зігриває»), СІ – «добре слово має велику силу»; *lie huo jian zhen jin* (букв. «золото випробовується у вогні»), СІ – «людина розкривається у випробуваннях»; *liu shui bu fu, hu shu bu du* (букв. «вода, що біжить, не гниє, у дверній петлі хробак не заводиться»), СІ – «рух – основа здорового життя»; *qi hu nan xia* (букв. «осідлавши тигра, з нього важко злізти»), СІ – «потрапивши в скрутне становище, мимохіть дотримуватися попереднього курсу»; *ju sha cheng ta* (букв. «з піщанок будується вежа»), СІ – «велике складається з малого»; *qi ren you tian* (букв. «дехто з князівства Ці турбується, щоб небо не звалилося на землю»), СІ – «даремне хвилювання, порожній страх»; *qian li zhi ti, kui yu yi xue* (букв. «мурашиний хід може знищити величезну дамбу»), СІ – «незначні недоліки можуть зіпсувати велику справу»; *qian men ju lang, hou men fang hu* (букв. «стерезися, щоб тигр не проліз через задні двері, коли виганяєш вовка через передні»), СІ – «у скрутній ситуації треба бути дуже пильним»; *qian ren zhong zhu, hou ren cheng xie liang* (букв. «предки саджають дерева, щоб нащадки могли насолоджуватися прохолодою»), СІ – «старші покоління мають дбати про прийдешні»; *qiang jing shou xia wu ruo bing* (букв. «у сильного полководця не буває слабких солдатів»), СІ – «рівень лідера визначає рівень підлеглих»; *shi ge shou zhi bu yi ban qi* (букв. «і десять пальців не можуть бути однакової довжини»), СІ – «у природі та суспільстві не існує рівності»; *shu da zhao feng* (букв. «високі дерева притягують вітер»), СІ – «чим вище соціальний статус, тим більше турбот»; *shui dao qu cheng* (букв. «вода, що нахлинула, сама прокладає собі русло»), СІ – «коли приспіють умови, усе налагодиться без зайвих зусиль»; *tang bei dang ju* (букв. «жук-богомол намагається зупинити віз»), СІ – «намагатися здійснити те, що здійснити неможливо за будь-

яких обставин»); *jin shui lou tai xian de yue* (букв. «той, хто знаходиться поблизу водяного замку, першим одержує місячне світло»), СІ – «наближені до високопоставлених людей користуються всілякими життєвими благами».

Аналіз безеквівалентних фразеологічних одиниць китайської мови сприяє виявленню етнопсихологічних поведінкових орієнтацій, які сформувалися в межах китайської традиційної культури, а саме: дотримання правила золотого середина (*wu ji bi fan* – «досягнувши крайності, річ (явище) неминуче перетворюється на свою протилежність»); спадкоємність поколінь (*qian ren zhong zhu, hou ren cheng xie liang* – «старші покоління мають дбати про прийдешні»); важливість освіти, навчання (*xue wu zhi jing* – «у навчанні немає меж», *xue ren ni shui xing zhou, bu jin ze tui* – «учитися – все одно, що плисти проти течії: зупинишся на хвилину, і тебе віднесе назад», *kai juan you yi* – «відкрити книгу завжди корисно», *teng tu san qian* – «батьки роблять неймовірні зусилля, щоб дати дітям хорошу освіту», *qing chu yu lan er sheng yu* – «учень перевершив учителя», *cheng men li xue* – «відчувати глибоку повагу до вчителя»); мовчання (*zhi er bu yan, yan er bu jin* – «той, хто знає, мовчить, той, хто говорить, не зможе висловити всього, що знає»).

Класифікуючи паремії чотирьох мов (української, російської, англійської та китайської), ми оперували поняттями семантичного інваріанта змісту й образної форми його втілення, що дозволило на пареміологічному мовному матеріалі продемонструвати особливості дії асоціативних механізмів різних етнічних колективних свідомостей.

Таким чином, у пареміологічному корпусі різних мов відображаються не лише універсалії загальнолюдського життєвого досвіду, а й подаються неповторні зразки національної логіки та світооцінки, що сприяє виявленню особливостей

ментальності різних етносів. Специфіка механізмів асоціативної діяльності етнічної свідомості задається внутрішньою формою паремій, яка в разі повної змістової, але часткової образної й експресивно-стилістичної еквівалентності зіставлених пареміологічних одиниць має яскраво відмінний характер. Безеквівалентні паремії не тільки фіксують традиційні чесноти, притаманні етнічній ментальності, а й відображають типові поведінкові й комунікативні стереотипи, які регулюють життя індивідуума в тому чи іншому етносоціумі.

Як відомо, національно-мовна картина світу є динамічним утворенням. Із плином часу, зміною суспільно-політичних, економічних, культурних відносин змінює свої еманції й гумбольдтівський «дух народу», говорячи сучасними термінами, трансформується, утілюючись у нових мовних формах, «образ світу», цей ідеальний субстрат мовної картини світу. Тому вкрай цікаво було б провести психолінгвістичний експеримент, який би «витагнув» із мовної колективної свідомості сучасників відомості про побутування паремій у мовній свідомості тих або інших етносів, що дало б підстави судити про належність певних паремій до активного чи пасивного шару усталених висловлень, про світоглядні зрушення, про зміну тих чи інших ментальних домінант. Принагідними тут стали б методи реконструкції фрагментів вербальної пам'яті, метод незакінчених речень, методи лінгвістичного анкетування й інтерв'ю. І тоді б ми одержали польовий емпіричний матеріал, який би дозволив зробити остаточний висновок щодо того, руйнує чи ні сучасна ситуація глобалізації «national cultural values». Очевидно, такому ракурсу польових пареміологічних досліджень, який би враховував внутрішньокультурні та міжкультурні світоглядно-ціннісні девіації, які відбуваються *hic et nunc*, і належить майбутнє.

Література

1. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1986. – 416 с.
2. Голубовська І. Етнічні особливості національно-мовних картин світу / І. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 283 с.
3. Добровольский Д. Национально-культурная специфика во фразеологии / Д. Добровольский // Вопр. языкознания. – 1997. – № 6. – С. 37–48.
4. Колесов В. Ментальные характеристики русского слова в языке и в философской интуиции / В. Колесов // Язык и этнический менталитет. Сб. науч. трудов. – Петрозаводск : Изд-во Петрозаводского ун-та, 1995. – С. 13–24.
5. Корнилов О. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. Корнилов. – М. : Изд-во МГУ, 1999. – 341 с.
6. Коцюба З. Універсальне й національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект) : автореферат дис. ... докт. філол. наук : спеціальність : 10.02.15/ З. Коцюба / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. – К., 2010. – 32 с.
7. Кунин А. Английская фразеология / А. Кунин. – М. : «Высш. шк.». – 1970. – 344 с.
8. Прохоров Ю. Из истории описания национально-культурного компонента семантики русских пословиц, поговорок и крылатых выражений / Ю. Прохоров // Словари и лингвострановедение. – М. : Русский язык, 1982. – С. 137–142.
9. Мезенцева Е. Пословицная картина мира в языковом сознании русских : функционирование и трансформация : автореферат дисс. ... канд. філол. наук : спеціальність 10.02.19 – теорія мови / Е. Мезенцева / Кокшетауский госуд. ун-т им. Ш. Уалиханова. – Республика Казахстан, Кокшетау, 2010. – 24 с.

10. Солодухо Э. Вопросы сопоставительного изучения заимствованной фразеологии / Э. Солодухо. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1977. – 156 с.
11. Солодухо Э. Теория фразеологического сближения (на материале языков славянской, германской и романской групп) / Э. Солодухо. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1989. – 294 с.
12. Телия В. Русская фразеология (семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты) / В. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 286 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

13. Англо-українсько-російський словник усталених виразів / Укл. Л. Медведєва, Н. Медведєва. – К. : Укр. енциклопедія, 1992. – 493 с.
14. Англо-український фразеологічний словник / Укл. К. Баранцев. – К. : Рад. шк., 1969. – 1052 с.
15. Даль В. Пословицы русского народа : Сборник в 2-х т. / В. Даль. – М. : Худож. лит., 1984. – Т. 1. – 383 с.; Т. 2 – 399 с.
16. Дворецкий И. Латинско-русский словарь / И. Дворецкий. – 3-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1986. – 840 с.
17. Жуков В. Словарь русских пословиц и поговорок / В. Жуков. – 7-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 2000. – 536 с.
18. Зимин В. Пословицы и поговорки русского народа : Объяснительный словарь / В. Зимин, А. Спириин. – М. : Сюита, 1996. – 544 с.
19. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь / А. Кунин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 1984. – 942 с.
20. 500 английских пословиц и поговорок / Сост.: И. Гварджаладзе, А. Гильбертсон, Т. Кочинашвили. – 4-е изд. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1959. – 35 с.
21. Русско-китайский фразеологический словарь. – Пекин, 1984. – 722 с.
22. Русско-английский словарь пословиц и поговорок: 500 единиц / Сост. : С. Кузьмин, Н. Шадрин. – СПб. : МИК/Лань, 1996. – 352 с.
23. Русско-английский фразеологический словарь / Сост. : С. Лубенская. – М. : «Языки русской культуры», 1997. – 1056 с.
24. Аристова Т. Словарь образных выражений русского языка / Т. Аристова, М. Ковшова, Е. Рысева и др. – М. : Отечество, 1995. – 368 с.
25. 1340 английских пословиц и поговорок с русскими эквивалентами. – М. : «Ибис», 1992. – 127 с.
26. Українські народні прислів'я та приказки. Дожовтневий період. – К. : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1963. – 791 с.
27. Українські приказки, прислів'я і таке інше: Збірники О.В. Маркович та ін. / Уклад М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
28. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / М. Пазяк. – К. : Наукова думка, 2001. – 392 с.
29. Українські прислів'я та приказки / Упоряд. С. Мишанич, М. Пазяк. – К. : Дніпро, 1983. – 390 с.
30. Фелицина В. Лингвострановедческий словарь / В. Фелицина, Ю. Прохоров. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Рус. яз, 1988. – 269 с.
31. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А. Молоткова. – 3-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1978. – 543 с.
32. Best Chinese Idioms / Compiled by Situ Tan. Vol. 1–2. – Taipei : SMC Publishing Inc., 1984. – V. 1. – 322 p.; V. 2. – 324 p.
33. Favourite English proverbs and sayings = Улюблені англійські прислів'я і приказки: 500 висловів / Упоряд. Б. Ажнюк. – К. : Криниця, 2001. – 80 с.
34. Fergusson R. The Penguin Dictionary of Proverbs / R. Fergusson. – London : Penguin Books, 1983. – 331 p.
35. Hundred Chinese Idioms and Set Phrases. – Beijing : Sinolingua, 2001. – 199 p.